

© Рібцун Ю.В. Роль соціального працівника в роботі із заїкуватими дітьми // Актуальні проблеми професійної підготовки фахівців соціальної роботи в Україні і за рубежом: Матеріали наук.-практ. конф. - Ужгород : "Мистецька лінія", 2003. - С. 280-282.

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА В РОБОТІ ІЗ ЗАЇКУВАТИМИ ДІТЬМИ

*Рібцун Ю.В.,
м. Київ*

Соціальний працівник - складна, відповідальна і разом із тим дуже цікава професія. Працюючи з багатьма категоріями дітей, що страждають різними психофізичними розладами, він є першим помічником, порадиником, другом для всієї сім'ї. Тільки завдяки співпраці соціального працівника і сім'ї підтримується зв'язок із педагогами навчального закладу (спеціального дитячого садка, школи, реабілітаційного центру та т.п.), розробляється комплексна програма корекційної навчально-виховної роботи з кожною дитиною зокрема.

Соціальним працівникам, що спілкуються із такими дітьми, слід враховувати індивідуальні особливості кожного. Для цього потрібні знання багатьох галузей загальної та спеціальної педагогіки і психології, невропатології, генетики та інших напрямків медицини, вміння кваліфіковано і доступно відповісти на всі питання, що турбують батьків. Кожен соціальний працівник повинен досконало вивчити свого опікуваного, знати його сильні і слабкі сторони, особливості протікання того чи іншого захворювання, знати методи профілактики й подолання проявів патологічного стану. Серед контингенту дітей, із якими спілкується соціальний працівник, значну групу складають ті, які мають тяжкі мовленнєві порушення. А якщо мовленнєвий недорозвиток поєднується з невротичними розладами, це ще більше ускладнює роботу з дитиною.

Одним із найбільш складних мовленнєвих порушень є заїкання - розлад, при якому внаслідок неузгодженості рухів органів мовлення порушується його плавність та темп, спостерігаються зупинки, повтори окремих звуків, складів, слів. З віком заїкання закріплюється в мовленні дитини. Саме тому попередження порушень

соціальної адаптації заїкуватих починається вже в дошкільному віці. Соціальний працівник повинен пам'ятати, що заїкуваті дуже вразливі, дратівливі, іноді навіть агресивні, більшість з них невпевнені у своїх силах, можливості удосконалити власне мовлення.

Соціальний працівник буквально з першого дня повинен намагатися увійти в довіру до дитини. Треба зважати на те, що заїкуваті часто замикаються в собі, соромлячись власного мовлення. Тому ніколи не потрібно забувати, що звернення підвищеної уваги до заїкуватої дитини не покращує, а, навпаки, погіршує її мовлення. Не слід виправляти дитину і вимагати, щоб вона повторила сказане. Таку поведінку не варто оцінювати як упертість, небажання щось виконати. Такі діти просто бояться своїх запинань, усвідомлюють неповноцінність власного мовлення. Лише тоді, коли дитина повірить соціальному працівникові, розкриється перед ним, він стане для неї старшим радником і другом.

Важливим як для самої дитини, так і відповідальним для соціального робітника є період вступу опікуваного до школи. В цей час збільшується фізичне та розумове навантаження. Дитина потрапляє в новий колектив, і від того, як її зустрінуть і сприймуть ровесники, залежить подальше удосконалення чи погіршення її мовлення. І знову на допомогу приходять соціальний працівник. Він зустрічається з вчителями, знайомить їх із проблемами опікуваної дитини, спільно вирішуються питання адаптації і комфортного перебування маленького школяра в новому середовищі, складається спільний план роботи з першокласником. Особлива увага приділяється роботі з дитячим колективом, який не завжди адекватно сприймає дітей з такими вадами.

Соціальний працівник проводить роботу з батьками, відзначає, що через те, що діти з заїканням мають порушення нервової системи і швидко виснажуються, дуже важливо дотримуватись точного режиму дня і харчування: нормально слати (сон повинен тривати не менше 10 годин), обов'язковий денний відпочинок після уроків, прогулянки на свіжому повітрі, чергування праці й відпочинку. Ні в якому разі не слід перевантажувати дитину заняттями, не залишати у групі продовженого дня.

До кожної дитини соціальний працівник повинен мати індивідуальний підхід. Розмовляти з дітьми лагідним, рівним, спокійним тоном, але в той же час бути вимогливим. Часто заїкуваті проживають у неблагополучних сім'ях, де саме сімейні конфлікти є головною причиною заїкуватості дітей. Тоді соціальний працівник діє в тісному контакті з органами опіки, що допоможе захистити дитину, покращити мікроклімат сім'ї. Слід оберігати заїкуватих від сильних вражень, які виникли в результаті перегляду фільму, розказаної історії, уникати різних побутових стресових ситуацій. Якщо дитина втомилася, слід переключити її на інший вид діяльності, адже розумове та фізичне перевантаження впливає і на мовлення.

Соціальний працівник, помічаючи найменші прояви ініціативи дитини, заохочує її, наголошує на кожному успіху, схвалює чітке виконання правил поведінки і т.п. Такого ставлення він вимагає до дитини і від оточуючих. Для заїкуватого має величезне значення доброзичливе ставлення, ласкаві інтонації у голосі, посмішка. Мовлення оточуючих дорослих повинне бути негучним, спокійним. Слід пам'ятати, що напруження в мовленні не можна зняти іншим напруженням, викликаним прямим наказом, особливо в різкій, а тим паче в грубій формі.

З віком заїкуваті починають ніби хитрувати, виробляючи ряд пристосувань і супутніх рухів, які, на їх думку, допоможуть не робити запинань у мовленні. Але обов'язково слід наголосити на тому, що заїкання від використання таких хитроців не зникає, а, навпаки, ще більше погіршує мовлення. Такі хитроці перетворюються в основну складову заїкання, їх стає все більше й більше. Поряд із запинаннями заїкуватий розхитується, закриває очі або стискає руки в кулаки. Соціальний працівник повинен уміти відрізнити ці стани від подібних нападів чи конвульсій при розладах нервової системи органічного генезу.

Заїкуваті діти часто намагаються мовчати, уникають доручень, пов'язаних із необхідністю спілкування. Не слід наполягати на відповіді, якщо дитина мовчить, вимагати від неї розгорнутих відповідей, підганяти.

Дитина поступово росте, збільшується кількість навантажень і проблем. Розширюється коло спілкування як у школі, так і поза нею. Дитина переходить у підлітковий вік. У цей період психосоматичного розвитку ускладнюються форми

спілкування, збільшуються вимоги до власного мовлення, у підлітка росте емоційне напруження, пов'язане з ендокринною перебудовою організму. Нерідко починаються переживання, пов'язані з його соціальним статусом серед ровесників. Соціальний працівник проводить навчально-виховні бесіди, підтримує впевненість підлітка у своїх силах, переконує в тому, що для нормального ритму роботи і плавного мовлення слід обов'язково займатися собою, підтримуючи свій фізичний стан на потрібному рівні. Переконує, що велику користь у цьому має ранкова гімнастика, водні процедури. Адже це не тільки загартування і укріплення нервової системи, а й установа нормального ритму роботи і плавного мовлення протягом всього дня. Соціальний працівник радить займатися такими видами спорту, як плавання, гребля, художня гімнастика, катання на лижах, ковзанах (але без участі у змаганнях). Це сприятливо впливає на координацію рухів, а значить, покращує мовленнєву функцію. Але не рекомендує займатися такими видами спорту, що вимагають значного м'язового, нервового напруження чи різких рухів (біг, стрибки, футбол, баскетбол і т.п.).

Психолого-педагогічна реабілітація заїкуватих з допомогою соціального працівника включає навчання дітей саморегуляції емоційного стану, навичкам поведінки й спілкування з ровесниками і дорослими. Важливо фіксувати увагу дитини на позитивних якостях її особистості, виховувати навички спілкування, адекватно будувати свою комунікацію і не уникати її, виховувати вміння враховувати інтереси колективу, в якому вчать заїкувати, розвивати впевненість в собі та у власних можливостях у подоланні заїкання. Соціальний працівник, спілкуючись з заїкуватою дитиною, повинен постійно підтримувати віру її у свої сили, виховувати витримку та волю, не давати замкнутися в собі, на власних переживаннях. Окремих дітей він активізує, інших вчить володіти собою і зберігати спокій у будь-яких ситуаціях.

Соціальний працівник повинен чітко знати правила "правильного мовлення" для заїкуватих і нагадувати їх дітям, вимагати постійного виконання. Перед тим, як починати говорити, дитина повинна подумати про те, що хоче сказати. Перше слово фрази слід говорити тихо, трохи повільніше, ніж звичайно. Вдих і видих робити через рот, намагаючись дихати легко й безшумно. Не забувати проте, що вдих

повинен бути коротким і легким, видих-тривалішим і економнішим. Соціальний працівник постійно нагадує заїкувату, щоб він, зробивши вдих, відразу починав говорити на плавному видиху, не допускаючи витікання повітря; ніколи не говорив на вдиху. Відмічає, що видихуване повітря треба витратити в основному на голосні звуки, чітко артикулюючи їх; вимовляти голосні гучно, широко відкриваючи рот, приголосні - легко, без притиску. У кожному слові слід виділяти наголошений голосний, тобто вимовляти цей звук голосніше й триваліше за інші голосні в слові. Соціальний працівник нагадує, що обов'язково для полегшення мовлення потрібно ділити речення на смислові відрізки, не забуваючи кожного разу набирати повітря. Відмічає, що всі слова всередині відрізка і короткі речення заїкуватий вимовляє злитно, як одне довге слово, не забуваючи робити паузи між реченнями, говорити голосно, чітко й виразно. Бажано слідкувати, щоб під час розмови дитина завжди відчувала себе спокійною, не напружувала м'язи, ні в якому разі не піднімала плечей, дивилася в очі співрозмовника, із відповіддю не поспішала. Соціальний працівник повинен переконати дитину, що тільки так можна подолати збентеження та страх перед мовленням.

Отже, тільки спільна робота соціального працівника, педагогів навчального закладу сім'ї і, насамперед, самої дитини дасть можливість отримати найкращі результати у пропедевтиці, корекції та компенсації складних мовленнєвих порушень. Така систематична і комплексна співпраця в повній мірі допоможуть заїкуватій дитині ствердитися в житті як рівноправному члену суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белякова Л.И., Дьякова Е.А. Заикание. - М.: В.Секачев, 1998. - 304 с.
2. Гуцал Л.Л., Миронова С.П. Теоретичні аспекти та методика подолання заїкання у молодших школярів. - Хмельницький: Поділля, 2001. - 91 с.
3. Кобзар Б.С., Постовойтов Є.П. Виховання в учнів громадянськості як інтегральної якості особистості в умовах соціально-реабілітаційного центру. - К.: Педагогічна думка, 2000. - 53 с.